

Финансирано од
Европска Унија

ЗАЕДНИЧКИ ВРЕДНОСТИ
VLERATË PËRVASHKËTA
COMMON VALUES

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ АНАЛИЗА НА ПОСТАПУВАЊЕТО НА ИНСТИТУЦИИТЕ, СО ФОКУС НА ЦЕНТРИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО СЛУЧАИ НА ДИГИТАЛНО РОДОВО-БАЗИРАНО НАСИЛСТВО

Содржина

Кратенки	3
Извршно резиме	4
1. Вовед	5
1.1. Терминологија	6
2. Методологија	6
3. Носители на права и обврски	9
4. Разбирање на ДРБН и постапување од страна на центрите за социјална работа	9
5. Разбирање на ДРБН и постапување од страна на полицијата	19
6. Разбирање на ДРБН и постапување од страна на јавното обвинителство и судството	20
7. Заклучоци	21
8. Препораки	22

Овој документ е изработен со финансиска помош од Европската Унија. Содржината на овој документ е единствена одговорност на проектот Младите жени против онлајн насилство имплементиран од Иницијатива за европска перспектива и Заеднички вредности и не ги одразува нужно ставовите на Европската Унија. Европската Унија не е одговорна за каква било употреба на информациите кои се содржани овде.

Кратенки

ДРБН	Дигитално родово базирано насилство
Истанбулска конвенција	Конвенција на Совет на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејното насилство
ГРЕВИО	Група на експерти за мониторинг на имплементацијата на Истанбулската конвенција
ЈУ МЦСР	Јавна установа Меѓуопштински центар за социјална работа

Извршно резиме

Овој документ за јавни политики ја разгледува институционалната рамка и практиката на постапување во случаи на дигитално родово-базирано насилство во Република Северна Македонија. Притоа, како примарна референтна рамка за оценување на степенот на усогласеност во разбирањето и третманот на концептот на дигитално родово засновано насилство се користи Директива (ЕУ) 2024/1385 за борба против насилството врз жените и семејното насилство.

Дополнително, анализата се потпира и на релевантните меѓународни стандарди утврдени со Истанбулска конвенција, како и на Општа препорака бр. 1 (2021) на ГРЕВИО за дигиталната димензија на насилството врз жените и објаснувачкиот извештај кон Конвенцијата. Овие инструменти служат како нормативна и стандардизирачка основа за утврдување на критериумите за соодветно институционално постапување.

Во документот е презентирана анализата на потребите на институциите за поефикасно справување со дигиталното родово засновано насилство, добиена преку анализа на веќе достапни податоци (секундарни податоци) и анализа на добиените наоди од прашалник спроведен меѓу 44 вработени од 24 Центри за социјална работа во Северна Македонија, со цел да се процени институционалниот одговор во случаи на дигитално родово базирано насилство (ДРБН) врз жени и девојчиња (примарни податоци).

Резултатите покажуваат дека постои основно ниво на свесност и препознавање на различните форми на ДРБН, при што најчесто се идентификуваат: споделување интимни содржини без согласност, сексуално вознемирување преку социјални мрежи, дигитални уцени и онлајн посрамотување. Сепак, значителен дел од испитаниците немаат целосно усогласено разбирање на концептот, а дигиталното насилство најчесто се регистрира како дел од психолошко или семејно насилство, наместо како посебна форма.

Во однос на постапувањето, речиси половина од центрите не го користат мултисекторскиот протокол, поради оценката за недоволна применливост во случаи на ДРБН. Од друга страна, проценката на ризик се спроведува во најголем дел од случаите, но, недостасуваат специјализирани алатки за проценка на дигитален ризик врз безбедноста на жртвата. Дополнително, мнозинството вработени сметаат дека постојната законска рамка не е доволно јасна во делот на итните мерки за заштита во случаи на ДРБН или пак насилство кое вклучува и дигитална компонента.

Сериозен структурен предизвик претставува недостатокот на специјализирани обуки. Речиси две третини од испитаниците никогаш не посетиле обука за ДРБН, а знаењата за правните аспекти и управувањето со дигитални докази се оценети како средни или недоволни. Повеќе од 60% од центрите немаат јасни насоки за зачувување и работа со дигитални докази, што претставува ризик за ефективност на постапките.

Најголем предизвик за жртвите е секундарната виктимизација, посочена од речиси две третини од испитаниците. Бавната реакција, недоволно сензитивниот пристап и недостигот од доверливи услови за пријава дополнително ја намалуваат довербата во институциите. Повеќе од една четвртина од центрите сметаат дека не обезбедуваат соодветна поддршка, а најчесто достапната услуга е психолошката помош.

Иако постои соработка со полицијата, јавните обвинителства и училиштата, меѓуинституционалната координација е оценета како недоволно структурирана. Потребни се појасни механизми за размена на информации и побрза интервенција.

Наодите укажуваат дека системот поседува основна институционална рамка за постапување, но му недостасуваат специјализација, стандардизација, техничка подготвеност и системска едукација. За зајакнување на институционалниот одговор неопходни се: воведување специјализирани и задолжителни обуки, развивање јасни процедури за работа со дигитални докази, стандардизација на проценката на ризик, унапредување на законската операционализација и воспоставување поефикасна мултисекторска координација.

Врз основа на извршената анализа, документот предлага сет на препораки за подобрување на постапувањето на институциите, преку зајакнување на нивните капацитети да постапуваат во случаи на ДРБН и зајакнување на меѓуинституционалната соработка.

1. Вовед

Дигиталното родово-базирано насилство претставува сè почеста форма на насилство врз жените и девојчињата, која се извршува, продолжува или интензивира преку употреба на информатичко-комуникациски технологии. Иако суштински не претставува нов облик на родово-базирано насилство, дигиталниот простор создава специфична динамика на извршување, овозможува поширока јавна изложеност на жртвите и предизвикува долготрајни последици, што неминовно наметнува потреба од соодветно адаптиран правен и институционален одговор, со фокус на жртвата. Овој феномен ги опфаќа сите облици на вознемирување, закани, уценување, злоставување или неовластено споделување содржини кои се вршат преку информациско-комуникациски технологии, а најчесто несразмерно повеќе ги таргетираат жените и девојчињата поради нивниот пол или род.¹

Република Северна Македонија, следејќи ги глобалните трендови и меѓународните стандарди, ја препознава нужноста од засилен институционален одговор за превенција и заштита од родово-базирано насилство. Во 2021 година беше усвоен Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство со кој се препознава сексуалното вознемирување на интернет како посебен вид на родово-базирано насилство, а меѓу принципите на кои се темели законот, се предвиде и принципот на должно внимание на институциите за спречување, заштита, истрага и санкционирање на сите облици на насилство врз жените². Сепак, брзиот развој на технологијата постојано отвара нови можности за злоупотреба кои не се во целост предвидени со постоечките закони.

¹ Види: UN Women, Online and ICT-facilitated violence against women and girls, 2022; UNDP, Анализа на законодавството поврзано со технолошки овозможено родово-базирано насилство, 2024; Директива (ЕУ) 2024/1385 на Европскиот парламент и на Советот за борба против насилството врз жените и семејното насилство, со која дигиталните облици на родово-базирано насилство се препознаваат како посебен предмет на регулација, со оглед на нивното несразмерно влијание врз жените и девојчињата.

² Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.24/21 и 39/25

Имајќи ги предвид напорите на државата за усогласување со правото на Европската унија во рамки на процесот на членство, како и националната заложба за целосна имплементација на Истанбулската конвенција, со овој документ нудиме анализа на институционалната рамка и постапувањето на институциите согласно меѓународните и европските стандарди во случаи на ДРБН. Целта на овој документ за јавни политики е преку аргументиран пристап заснован на докази да ги идентификува клучните предизвици во постапувањето на институциите во системот за заштита од родово-базирано дигитално насилство, и да понуди конкретни препораки за нивно надминување, кои доаѓаат и од самите професионалци вклучени во институциите, со фокус на центрите за социјална работа.

1.1. Терминологија

Иако Директивата (ЕУ) 2024/1385 не воведува единствен општ термин, таа јасно го препознава родово-базираното насилство извршено со употреба на информатичко-комуникациски технологии, преку уредување на конкретни кривични дела како онлајн вознемирување, прогонување и неовластено споделување интимни содржини. Сличен пристап е присутен и во националното законодавство, каде што дигиталната димензија на родово-базираното насилство се уредува преку поединечни кривични дела и заштитни мерки, без користење на единствен општ термин. Од друга страна, UN Women преку стратешки и експертски документи го користи поимот технолошки овозможено насилство врз жените и девојчињата, нагласувајќи дека употребата на технологии не создава нови облици на насилство, туку ги засилува постоечките форми на родово-базирано насилство, додека ГРЕВИО укажува дека дигиталната димензија мора системски да се вклучи во превенцијата, заштитата и пристапот до правда согласно Истанбулската конвенција.

Сето ова покажува дека, иако правните рамки го препознаваат и уредуваат насилството во дигиталниот простор, тоа го прават преку различни пристапи и без заедничка терминологија. Поради наведеното, во документот се користи поимот дигитално родово-базирано насилство како заеднички аналитички поим за поврзување на европските, националните и меѓународните нормативни пристапи, кој овозможува термилошка усогласеност и претставува основа за понатамошни политики и препораки насочени кон поефективен институционален одговор. При анализата на актите, пак, ќе се користи терминот кој го користи секој акт поединечно.

2. Методологија

Со цел да се утврди состојбата со постапувањето во случаи на ДРБН и потребите на институциите за поефикасно справување со дигиталното родово засновано насилство, методологијата за изработка на документот користи мешан пристап за собирање податоци. Ова значи дека дел од податоците се добиени преку анализа на веќе достапни податоци³ (секундарни податоци) и анализа на добиените наоди од прашалник спроведен меѓу вработените центрите за социјална работа во Северна Македонија, со цел

³ Во овој дел фундаментално се користат податоците од Анализа на состојбата со технолошки овозможеното родово засновано насилство во Северна Македонија, УНДП, 2024 година, авторка Неда Чаловска Димовска, достапно на следниот линк: <https://www.undp.org/north-macedonia/publications/analysis-technology-facilitated-gender-based-violence>

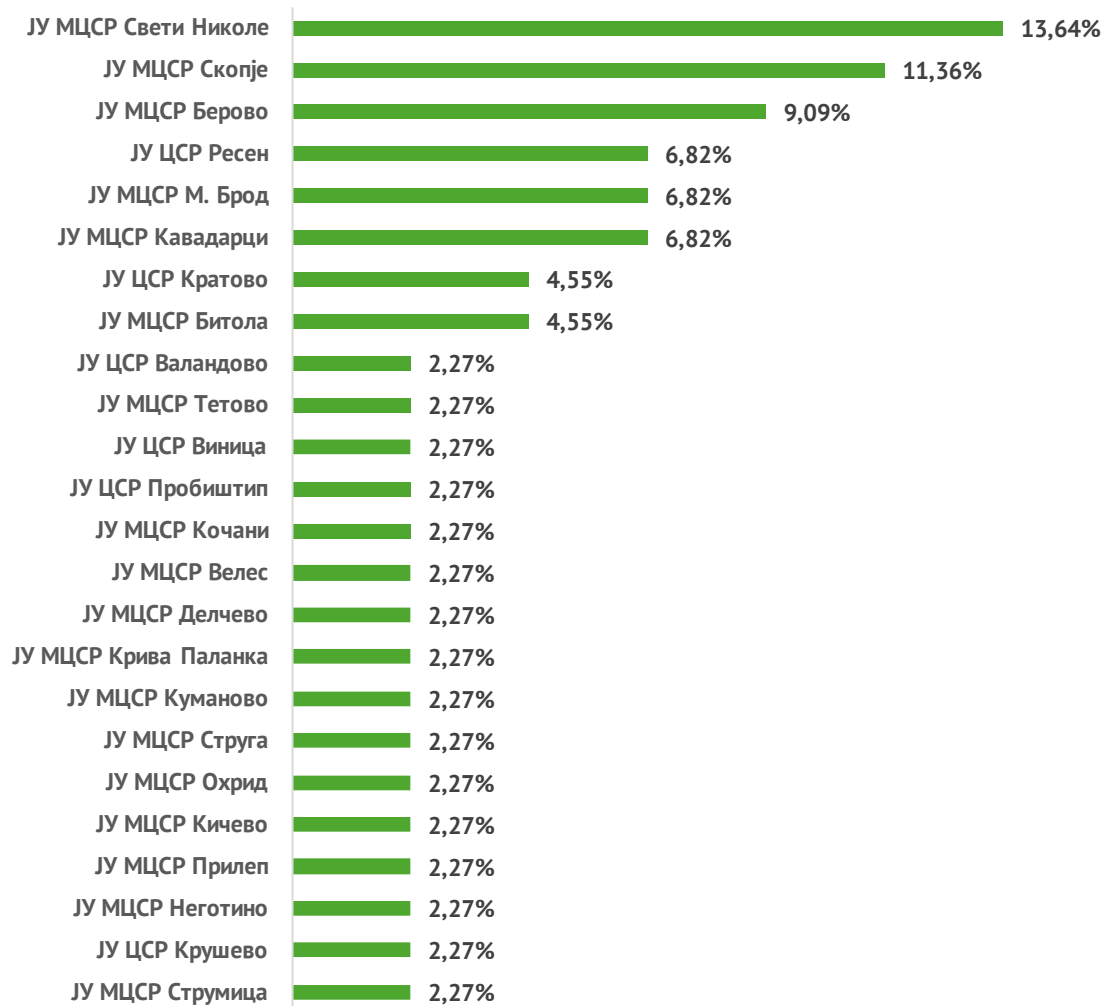
да се процени институционалниот одговор во случаи на дигитално родово засновано насилство (ДРБН) врз жени и девојчиња (примарни податоци).

Анализата е изготвена преку транспарентен, партиципативен и инклузивен процес, со оглед дека вработените во центрите за социјална работа учествуваа со свои одговори во креирањето на заклучоците и препораките на овој документ. Оттука, во рамките на методолошкиот пристап за подготовка на документот, беше изготвен прашалник за вработените во центрите за социјална работа во државата, преку чии прашања се доби подобар увид во различните искуства и размислувања на испитаниците/чките, кои би придонеле за подобрување на функционирањето на системот за превенција од дигитално родово засновано насилство (ДРБН) врз жените и девојчињата.

Во нашата држава има вкупно 34 градови, од кои Центри за социјална работа постојат во 29 градови, односно во 85,0% од градовите, додека во 5 (15,0%) нема такви центри, а тоа се Богданци, Македонска Каменица, Пехчево, Демир Капија и Гостивар, кои спаѓаат под јурисдикција на Центрите од другите блиски градови. Во градовите каде постојат вакви центри пак, кај 22 од нив тие се Меѓуопштински Центри, додека кај 7 се однесуваат само за општината каде се наоѓаат. Овој прашалник беше пополнет од претставници од вкупно 24 различни установи, од кои 18 различни меѓуопштински центри и 6 центри за социјална работа. Од постоечките Меѓуопштински Центри за социјална работа, не успеавме да добиеме одговори од центрите во Дебар, Гевгелија, Радовиш и Штип.

Помеѓу одговорите, најмогу претставници/чки доаѓаат од Меѓуопштинскиот центар за социјална работа од Свети Николе, 13.64%, Скопје, 11.36% и Берово 9.09%, потоа Ресен, Македонски Брод и Кавадарци со 6.84%, Битола и Кратово со 4.55% и останатите со по 2,27% (еден испитаник / една испитаничка). Во најголемиот дел од случаите, Меѓуопштинските центри, покрај за општината во која се наоѓаат, одговорни се и за минимум уште една општина, а неретко и две. Се издвојува Центарот во Тетово, под чијашто јурисдикција спаѓаат и општините Брвеница, Желино, Јегуновце, Боговиње и Теарце, додека пак во градот Скопје се лоцирани повеќе центри кои опслужуваат различни скопски општини.

Назив на центарот за социјални работи во кој работите

JU MCSR - Јавна Установа Меѓуопштински центар за социјални работи

JU ЦСР - Јавна Установа Центар за социјални работи

3. Носители на права и обврски

Основни носители на заштитата од родово-базирано насилство вклучително и неговите дигитални манифестации се институциите во извршната, судската и локалната власт, како и независните тела предвидени со закон. Клучните институционални механизми опфаќаат:

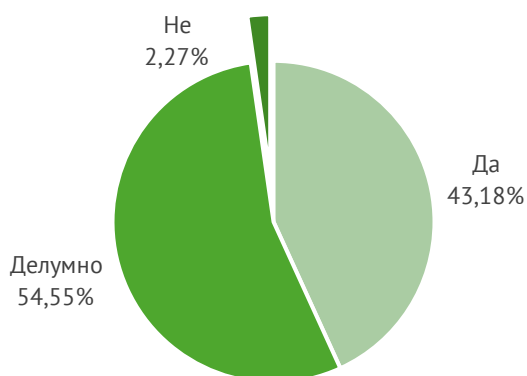
Институција	Надлежности утврдени со Законот
Министерство за социјална политика, демографија и млади	Креирање политики и мерки за превенција и заштита; координација на системот за заштита; следење на спроведувањето на Законот; обезбедување услови за функционирање на услугите за поддршка на жртвите
Центри за социјална работа	Примање пријави за насилство; проценка на ризик; изготвување индивидуален план за заштита; предлагање и спроведување итни и долгорочни заштитни мерки; упатување на жртвите кон соодветни услуги; следење на состојбата на жртвата
Министерство за правда	Обезбедување на примарна и секундарна правна помош
Министерство за внатрешни работи	Примање пријави; преземање итни мерки за заштита; обезбедување безбедност на жртвата; поднесување кривични пријави; соработка со други институции
Јавно обвинителство	Постапување по кривични пријави; преземање дејствија за кривично гонење и обезбедување докази; предлагање мерки за заштита во рамки на кривичната постапка
Судови	Одлучување за итни и долгорочни заштитни мерки; одлучување во прекршочни и кривични постапки; обезбедување судска заштита
Здравствени установи	Укажување здравствена заштита; евидентирање повреди; известување на надлежните институции; обезбедување медицинска документација
Образовни институции	Заштита на деца – жртви или сведоци на насилство; известување на надлежните институции; превентивни активности
Единици на локалната самоуправа	Обезбедување и поддршка на локални услуги; превентивни активности; соработка со институции и ГО
Граѓански организации – даватели на услуги	Обезбедување специјализирани услуги за поддршка; соработка со институциите
Координативни и меѓуинституционални тела	Координација на институционалното постапување; размена на информации; унапредување на соработката

4. Разбирање на ДРБН и постапување од страна на центрите за социјална работа

Во однос на разбирањето на поимот на ДРЗН, од испитаниците бараше наративно да одговораат како го разбираат ДРЗН, при што беа дадени неколку сеопфатни одговори кои вклучуваат поширока перспектива на формите и информациско-комуникациските

технологии преку кои може да биде извршено, но во најголем дел одговорите го поврзуваат со насилство кое се случува на социјалните мрежи.

Дали сметате дека во Вашиот центар постои заедничко разбирање што претставува дигитално родово засновано насилство?

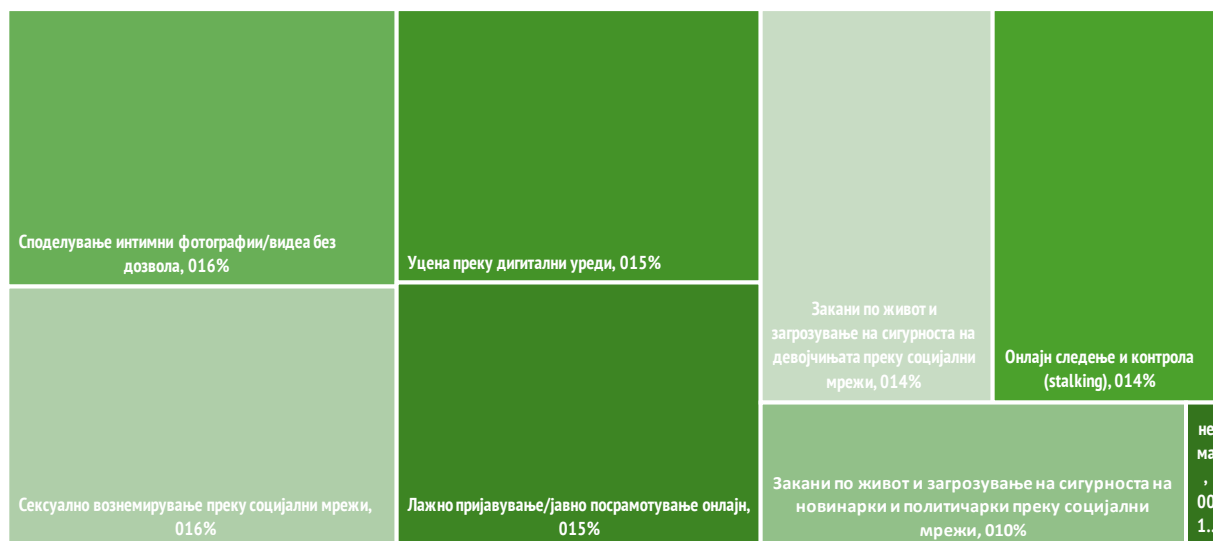

Речиси целокупниот број на испитаници сметаат дека во Центарот каде што работат, постои заедничко разбирање за тоа што претставува дигитално родово засновано насилство. 43.18% се сигурни во тоа, додека 54.55%, делумно. Само 2.27% од испитаниците/чките сметаат дека нема размислување по оваа тема.

Споделувањето интимни фотографии/видео без дозвола е една од формите која беше препознаена како најчеста форма на ДРЗН од страна на испитаниците/чките, посочена од повеќе од 16% од испитаниците.

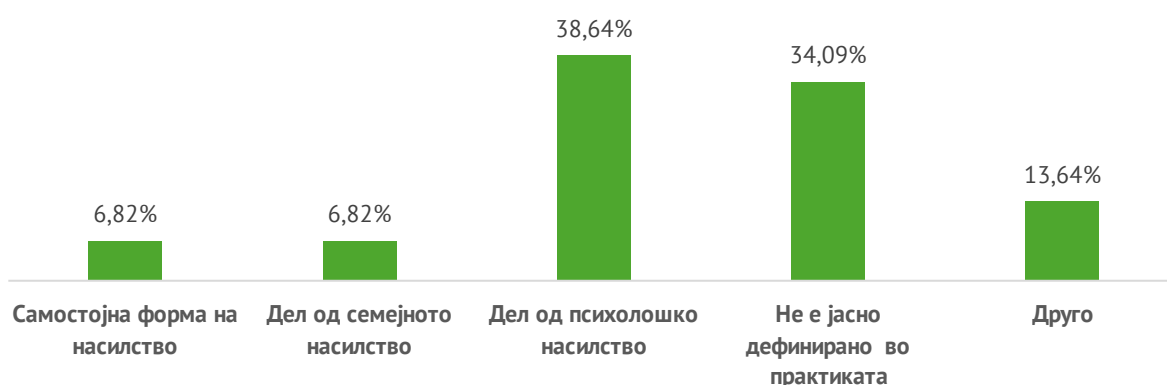
Сексуалното вознемирување преку социјалните мрежи (15.58%) и Уцените преку дигиталните уреди (15.15%) се исто така посочени од поголем број испитаници/чки, како и лажното пријавување и јавно онлајн посрамотување (14.72%) како и заканите по живот и загрозувањето на сигурноста на девојчињата преку социјалните мрежи и онлајн следењето и контролата (по 13.18%). Само 9.52% од испитаниците/чките во Заканите по живот и загрозувањето на сигурноста на новинарките и политичарките преку социјалните мрежи препознаваат некаква форма на ДРЗН. Важно е да се напомене дека 4.54% од испитаниците/чките, во досегашното искуство, не се судриле со ваква форма на насилство! (еден од испитаниците/чките од Ресен и Веница).

Кои форми на дигитално родово засновано насилство ги препознавате во пракса?

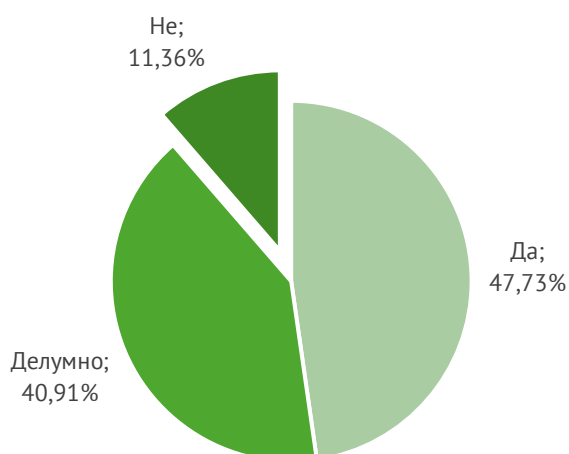
Речиси четириесет проценти од испитаниците/чките (38.64%) изјавиле дека дигиталното насилство го третираат како дел од психолошкото насилство. Тоа е исто така третирано како дел од семејното насилство, 6.82%, додека пак повеќе од една третина (34,09%) смета дека нема јасно дефинирана практика за тоа како да се постапува во вакви случаи. Дел од испитаниците/чките (13.64%) го третираат и како мешавина од семејно и родово базирано насилство, сајбер насилство или секое насилство кое се врши преку интернет. Само 6.82% од испитаниците/чките, дигитално родово заснованото насилство сметаат дека дигиталното насилство треба да се третира како самостојна форма на насилство.

Како го третираат дигиталното насилство?

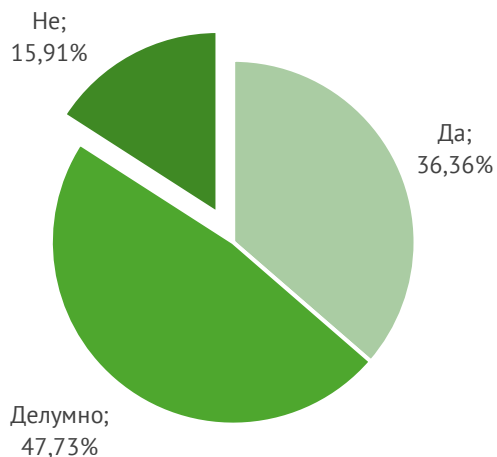
Третиот дел од прашалникот беше насочен кон добивање подобар увид на постапувањето на Центрите согласно законските обврски.

Дали Центарот го користи мултисекторскиот протокол во случаи на дигитално родово-засновано насилство?

Речиси половина од испитаниците/чките, 47.73% изјавиле дека го користат мултисекторскиот протокол во случаи на дигитално родово-засновано насилство, а 40.91% дека со него само делумно се служат при ваквите случаи. 11.36% воопшто не го користат овој протокол. Се напоменува дека во овие проценти се вклучени и оние испитаници/чки кои претходно изјавиле дека се немаат сретнато со билокакви форми на ДРЗН.

Дали мултисекторскиот протокол во случаи на дигитално родово-засновано насилство е практичен и доволен да овозможи брза реакција во постапувањето?

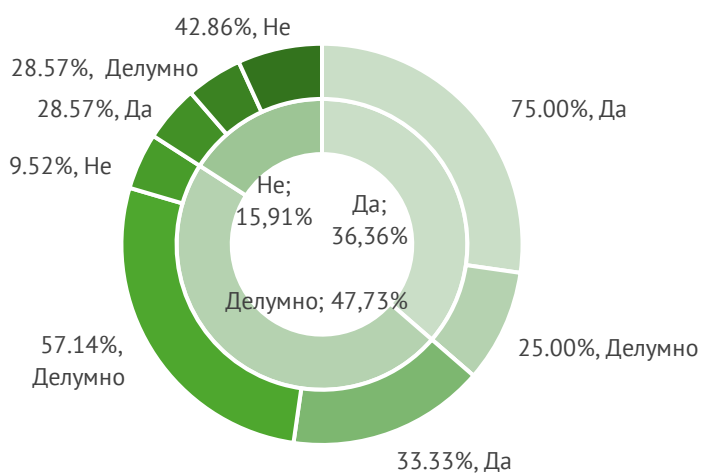

Сепак, дека ваквиот протокол е практичен и доволен како би овозможил брза реакција во постапувањето сметаат 36.36% од вкупниот број испитаници/чки, додека 47.73% сметаат дека тој е доволен. 15.91% сметаат дека ваквиот протокол не е доволен за брза реакцијата при постапувањето.

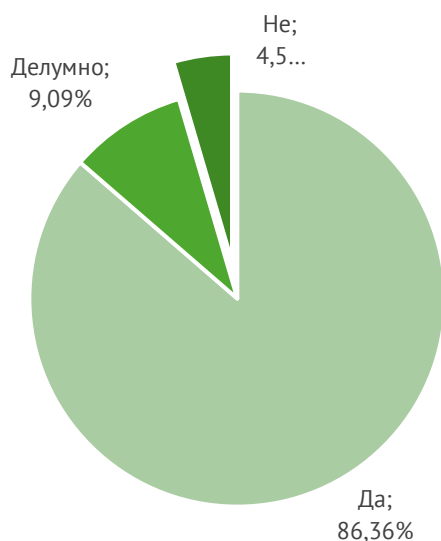
По извршеното преклопување на одговорите на претходните две прашања, се доби интересен увид во мислењето кое го имаат испитаниците/чките во врска со практичноста на мултисекторскиот протокол. Од 47.73% кои одговорија дека Центарот каде работат го користи овој протокол, 75% сметаат дека тој е практичен и доволен за брза реакција во поставувањето, додека 25% сметаат дека

тој е доволен. Од 40.91% кои имаат посочено дека Центарот каде работат само делумно го користи протоколот, мнозинството (57.14%) смета дека тој е само доволно практичен. 33.33% смета дека тој е доволен за брза реакција и доволно практичен, додека 9.52% од овие испитаници/чки сметаат дека е непрактичен и недоволен за брза реакција во постапувањето. Мислењата на испитаниците/чките кои работат во Центри кои не го користат мултисекторскиот протокол, 15.91% од вкупниот број, се релативно воедначени, со по 28.57% кои сметаат дека работата со него е позитивна или делумно позитивно, додека останатите 42.86% сметаат дека тој не би придонел во ефикасноста и брзината во постапувањето.

Увид на работењето со мултисекционалниот протокол и неговата корисност

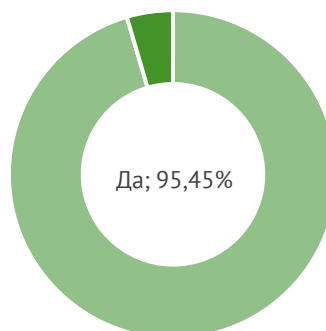
Дали се спроведува процена на ризик кога насилството има дигитална компонента?

само делумно.

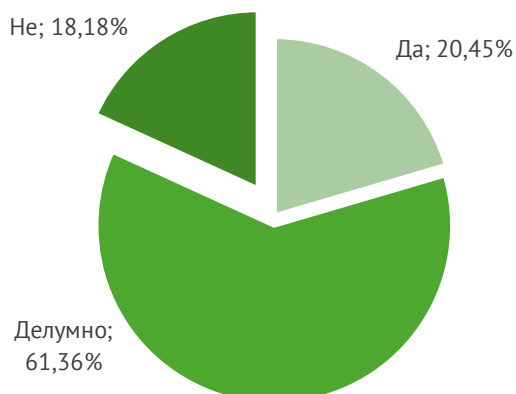
Во само 4.55% од одговорите е посочено дека Центарот во кој работат испитаниците/чките не се спроведува процена на ризик кога насилството има дигитална компонента. Во најголемиот дел од останатите случаи (86,36%) изречно се спроведува ваква процена, додека во 9,09%

Дали дигиталното насилство се зема предвид при процена на ризик по жртвата и децата, доколку ги има?

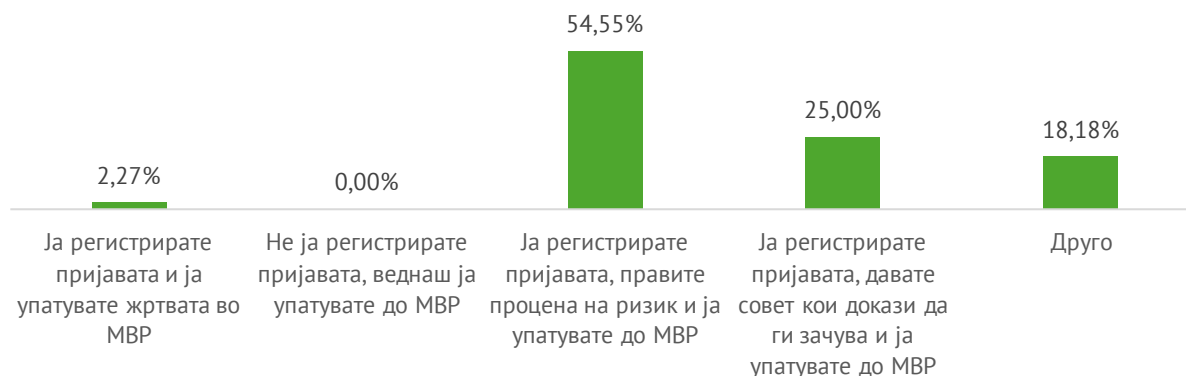
Речиси во сите Центри (95.45%) се зема предвид при процена на ризик по жртвата и децата, доколку ваквите ги има.

Дали тоа што го предвидува Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство во делот на мерките кои може да ги изрече граѓанскиот суд се доволни и јасни за да заштитат од дигитално родово засновано насилство?

Испитаниците/чките во најголем дел сметаат дека Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство во делот на мерките кои може да ги изрече граѓанскиот суд не се доволни и јасни за да заштитат од дигитално родово засновано насилство или пак само делумно доволни и јасни, 18.18% и 61.36% последователно. Само 20.45% сметаат дека Законот е доволно јасен во овој поглед.

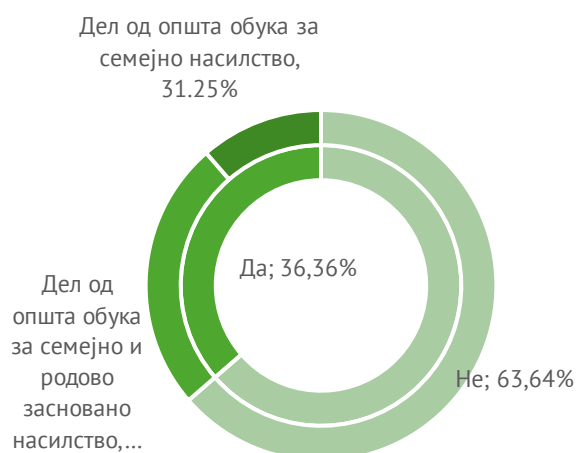
Може ли да опишете како постапувате во случај на пријава на дигитално родово засновано насилство?

Во однос на постапувањето во случај на пријава на дигитално родово засновано насилство, мнозинството од испитаниците/чките, 54.55%, изјавија дека постапуваат така што ја регистрираат пријавата, прават процена на ризик и ги упатуваат жртвите до МВР. Дваесет и пет проценти изјавиле дека покрај ова, дополнително даваат и совети за зачувување на доказите, додека само 2.27% едноставно ја регистрираат пријавата и ја упатуваат жртвата во МВР. Помеѓу останатите 18.18%, во чии што рамки се влезени и оние кои до сега се немаат соочено со вакви случаи (9.09%), се увидоа и поразлични, модифицирани практики. Дел од нив изјавиле дека пред да се упати во МВР, а по извршената процена на ризик, “се прибираат податоци и и се укажува за поведување на ПМЗРБН”, дел од нив внимаваат на виктимизацијата на жртвата и ја придружуваат во текот на целата постапка и пополнување прашалници и распитот во МВР. Дел од нив пак не ја упатуваат жртвата во полицијата, туку само прават процена на ризик.

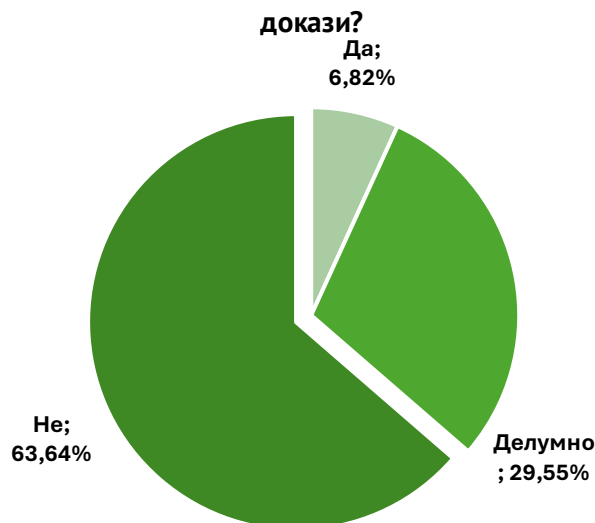
Четвртиот дел од овој прашалник се фокусираше на капацитетите на Центрите за социјална работа, како и спроведувањето обуки на своите вработени за нивна дополнителна едукација.

Дали вработените посетиле обука за дигитално родово засновано насилство?

Сепак, со одговарањето на четиринаесетото прашање од прашалникот, се доаѓа до заклучокот дека тие обуки се случуваат многу ретко. Речиси две третини од испитаниците/чките (63.64%) воопшто никогаш не посетиле билокаква обука поврзана со дигитално родово засновано насилство. Од останатите тринаесет и шест проценти кои посетиле некаква обука, мнозинството (68.75%) посетиле општа обука поврзана со семејно и родово засновано насилство, додека останатите 31.25% посетиле обука само за семејно насилство.

Дали Центарот има јасни насоки за зачувување и работа со дигитални докази?

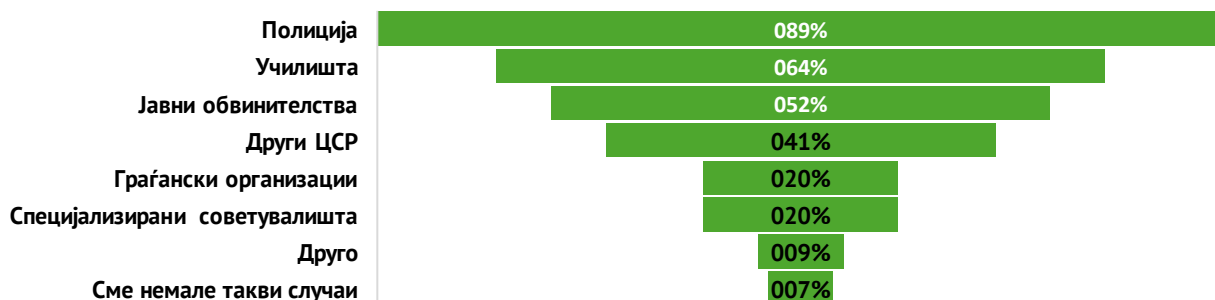
Понатаму, испитаниците/чките беа запрашани за нивото на знаење на вработените во однос на три сегменти, познавање на правните аспекти на ДРБН, познавање на психолошките последици кои тоа го има врз жртвите, како и познавање за работата со доказите, т.е. нивната безбедност и заштита, со оценки од еден до пет, каде еден е најмалку, а пет, најмногу. Најголем процент од испитаниците ги оценија знаењата на вработените со оценка три и тоа со 34.09% за првиот дел, 38.64% за вториот и 29.55% за третиот дел. Испитаниците/чките сметаат дека вработените се доволно добро запознаени со психолошките последици на ДРБН врз жртвите каде со оценка 4 беа посочени 22.73% и со оценка

5, 18.18%. За разлика од ова, тие сметаат дека со останатите два аспекти, вработените не се доволно добро запознаени.

Оценка на нивото на знаењето на вработените за:	1	2	3	4	5
Правни аспекти на дигитално родово засновано насилство	13.64%	31.82%	34.09%	13.64%	6.82%
Психолошки последици врз жртвите	6.82%	13.64%	38.64%	22.73%	18.18%
Безбедност и заштита на дигитални докази	18.18%	22.73%	29.55%	22.73%	6.82%

Центрите, во најголемиот дел (63.64%) немаат добиено ниту утврдено јасни насоки за зачувување и работење со дигиталните докази. 29.55% од испитаниците/чките изјавиле дека ова е само делумно јасно, додека само за 6.82% целосно е јасна процедурата за работење со ваквите докази, што претставува сериозен предизвик, бидејќи еден од главните фактори при ДРБН се токму доказите, нивното зачувување и подоцнежна пристапност.

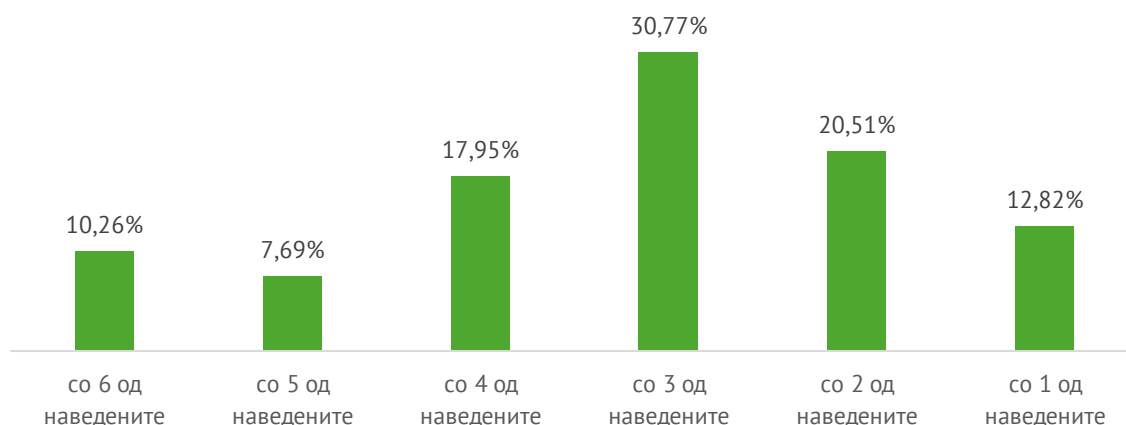
Дали во случаи со дигитално насилство соработувате со:

Испитаниците/чките, во најголем дел, при судир со дигитално родово засновано насилство, изјавиле дека соработуваат со полицијата, 88.64%, а голем дел од нив и со училиштата 63.64%. Исто така се соработува и со Јавните обвинителства, 52.27%, како и со други Центри за социјална работа, 40.91%. Само по 20.45% изјавиле дека соработуваат со Граѓански организации и Специјализирани советувајќишта. Според големиот процент на Центрите кои соработуваат со училиштата, забележително е дека овој тип на насилство е се поприсутен и помеѓу младите.

Според изјавите на испитаниците/чките, најмногу се соработува со три институции или тела од наведените, 30.77%, (каде што во најголем процент една е Полицијата), а значителен процент соработуваат со барем две од наведените, 20.51% или четири, 17.95%. Во случаите кога испитаниците/чките изјавиле дека соработуваат само со една (12.82%), тоа е Полицијата.

Соработка со институции или други тела

Помеѓу одговорите на испитаниците/чките се издвоија неколку главни предизвици кои се проткајуваат во работењето на сите Центри за социјална работа и со кои се соочуваат испитаниците/чките, кога ќе дојде жртва на дигитално родово засновано насилство. Како главен предизвик се издвојува стравот да жртвата го пријави случајот и обезбедувањето на нејзина соодветна заштита, неможност за обезбедувањето на докази, како и немањето соодветна опрема. Соработката со институциите е исто така посочена како еден голем предизвик, додека голем дел од испитаниците/чките истакнаа дека не се чувствуваат доволно обучени за работа со вакви случаи. Како предизвик со кој се соочуваат вработените во Центрите при случај на ДРБН е и неможност да тој се идентификува како насилно однесување. Во продолжение се дадени некои од коментарите по ова прашање:

„тешкотија во докажување на насилството , неесоодветно класификација во врска со виудот(психичко, родово или семејно) недоволна информираност, нејасна законска рамка , недоволно обуки за дигитално насилство, тимот не е специјализиран само за семејно насилство”

„доказ кој треба да се достави до суд, недоверба од жртвата кон институцијата а причината е што при давање на предлог до судот за заштита на жртвата најчесто не се изрекуваат мерки”

„Немаме соодветна просторија. Не секогаш жртвата сака да сподели дел од настанот со дел од стручниот тим при ЦСР туку само насамо да разгова со одреден стручен работник”

„Немањето ресурси за справување, Несериозност при постапување и недостаток од обуки”

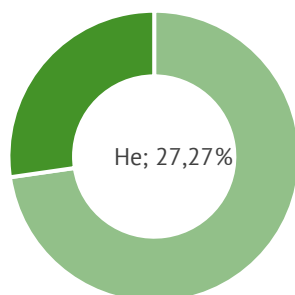
Важно е да се напомене и тоа дека 22.72% од испитаниците/чките не одговорија на ова прашање, додека речиси десет проценти изјавиле дека досега се немаат соочено со ваков случај.

Наспроти нив, испитаниците/чките ја посочуваат изложеноста на жртвите на секундарна виктимизација како најголем предизвик со кој жртвата на ДРБН се соочува доколку се одлучи да го пријави слученото насилство во институциите и тоа 65.91%. Пријавата се извршува пред поголем број луѓе, каде не секогаш има жени кои би ја примиле од жени и девојчиња. Недоволно сериозното сфаќање, како и брзината на реагирање од страна на институциите се два исто така големи предизвици за жртвата која би пријавила дигитално насилство, двата случаи посочени од 43.18% од испитаниците/чките. 22.73% сметаат дека институциите и не знаат како да постапат во ваквите случаи.

Според Вас, кои се најчестите предизвици со кои жртвите на дигитално родово засновано насилство се соочуваат кога ќе одлучат да го пријават насилството во институциите?

Дали Центарот обезбедува соодветна поддршка во случај на дигитално родово засновано насилство?

Повеќе од една четвртина од испитаниците/чките, 27.25%, изјавиле дека Центарот во кој работат не обезбедува соодветна поддршка за жртвите во случај на дигитално родово засновано насилство.

Помеѓу останатите 72.73% кои изјавиле дека Центарот обезбедува некаков вид на поддршка, најприсутна е психолошката поддршка, 63.64%, 40,91% изјавиле дека даваат устен совет за упат на жртвата до соодветните институции, 25% и ги придружуваат жртвите кон самите институции, а 11.36% дека дополнително ги упатуваат жртвите до соодветни советувајшта или здруженија на граѓани, кои обезбедуваат правна и психолошка помош.

Начини на кои Центарот обезбедува поддршка (во случај на ДРЗН)

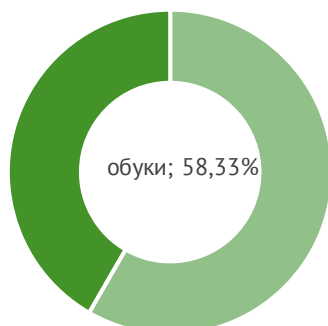
Во прашањето за тоа кои видови на поддршка Центарот во кои работат ги обезбедува, најголем процент од испитаниците/чките (42.31%) изјавиле дека тој обезбедува барем два начини на поддршка за жртвите. По 26.92% од Центрите обезбедуваат еден или три начини на поддршка, додека само 3.85% навеле дека ги обезбедуваат сите видови, и тоа ЈУ Центар за социјални работи “Ресен”.

Колку од наведените начини за соодветна поддршка во случај на дигитално родово засновано насилство користите во вашето работење?

Последните две прашања се однесуваа на коментар од испитаниците/чките за тоа кои мерки би придонеле за подобрување на институционалниот одговор од страна на Центрите и кои мерки би придонеле за подобрување на координиран и мултисекторски одговор од страна на институциите во случај на дигитално родово засновано насилство.

Кои мерки би придонеле за подобрување на институционалниот одговор од страна на ЦСР?

Како главна мерка за подобрување на институционалниот одговор беше посочено немањето и потребата од соодветни и специјализирани обуки за оваа проблематика, потенцирани од повеќе од 58% од испитаниците/чките. Во неколку случаи, посочена е и потребата од поголема меѓуинституционална соработка, подобро и понавремено реагирање на институциите со што би дошло и до побрзо откривање на сторителот. Постоенето и на посебни простории за давање изјава е исто така посочено како добра мерка по ова прашање. Се напоменува дека 18.18% од

испитаниците/-чките, не понудиле никаков одговор.

Истите 18.18% од испитаниците/чките не понудиле и никаков коментар и во однос на тоа кои мерки сметаат дека би придонеле за подобрување на координиран и мултисекторски одговор од страна на институциите во случај на дигитално родово засновано насилство. Повторно се издвојува и потребата од специјализирани обуки, а исто така и потребата од поголема меѓуинституционална соработка, во однос на размена на податоци и “брзи и соодветни механизми за интервенција”. Во однос на обуките, испитаниците/чките сметаат дека тие треба да се одржуваат заеднички со претставници од сите надлежни институции.

5. Разбирање на ДРБН и постапување од страна на полицијата

Анализата укажува дека меѓу институциите и граѓанскиот сектор постои општа согласност дека ДРБН е сè почеста појава. Сепак, институционалниот одговор, особено во рамките на полицијата, се соочува со сериозни структурни и оперативни предизвици.

Полициските единици за компјутерски криминал располагаат со ограничени човечки и технички ресурси. Недостигот на специјализиран кадар, како и недоволното разбирање на специфичностите на ДРБН, директно влијаат врз квалитетот и брзината на постапувањето. Иако дел од полициските службеници посетувале обуки за собирање електронски докази, тие обуки не биле конкретно насочени кон случаи на дигитално родово-базирано насилство, ниту пак вклучувале пристап заснован на потребите на жртвите. Ова создава ризик од повторна виктимизација и недоволно сензитивен третман.

Дополнително, забележлива е нееднаквост во капацитетите помеѓу различните полициски оддели, што резултира со преоптоварување на одредени сектори и намалена можност за брза и ефикасна заштита на жртвите. Недостасуваат и посебни, соодветно опремени простории за прием на жртви кои пријавуваат ДРБН, што негативно влијае врз чувството на безбедност и доверба во институцијата.

Техничката опременост е уште еден значаен предизвик. Недостатокот на современа опрема и софтверски лиценци го ограничува капацитетот за навремено и квалитетно собирање и анализа на дигитални докази. Соработката помеѓу различните полициски сектори за сајберкриминал, како и координацијата со Јавното обвинителство, не е на задоволително ниво. Административните процедури, особено размената на документација по писмен пат преку службена електронска пошта, доведуваат до значителни одложувања, при што доставата на одредени извештаи може да трае и до два месеца.

Иако Истражниот центар при Основното јавно обвинителство е посочен како пример за позитивна практика, неговите капацитети се ограничени и потребно е дополнително зајакнување преку зголемување на бројот на стручни лица и унапредување на техничката инфраструктура.

Дополнителен системски недостаток претставува отсуството на јасни оперативни процедури за постапување и координација во случаи на ДРБН. Полицијата има потреба од развивање стандарди за интервенција, како и од континуирана специјализирана обука, вклучително и за работа со жртви од маргинализирани групи, кои често изразуваат недоверба и чувство на незаштитеност.

Севкупно, иако постои основна институционална структура за справување со ДРБН, неопходно е системско зајакнување на човечките ресурси, техничката опрема, меѓуинституционалната координација и пристапот заснован на правата и потребите на жртвите, со цел да се обезбеди поефикасен и сензитивен одговор.

6. Разбирање на ДРБН и постапување од страна на јавното обвинителство и судството

Во однос на правосудниот систем, анализата на достапните податоци покажува дека семејното насилство и понатаму претставува најчесто пријавуваната и најпрепознаена форма на насилство во рамките на Јавното обвинителство. И покрај фактот што родово заснованото насилство се почесто се врши преку технолошко-информациски алатки, сепак, не се воспоставени систематски и специјализирани обуки за јавните обвинители и судиите со цел навремено и соодветно препознавање на неговите различни форми.

Според информациите добиени од Академија за судии и јавни обвинители, во 2023 година била реализирана една обука за кривичното дело демнење, во рамки на редовната програма за континуирана едукација, додека за 2024 година не се предвидени обуки што се однесуваат конкретно на ДРБН. Иако се вложуваат значителни напори во зајакнување на капацитетите на јавното обвинителство, судството и полицијата во областа на сексуалната експлоатација на деца преку интернет и во живо, како и во областа на трговијата со луѓе, во овие програми не е интегрирана подлабока анализа на родовата димензија на сексуалното насилство преку интернет, ниту пошироко разбирање на дигиталното насилство како форма на родово-базирано насилство.

Недостигот од специјализирани знаења и ограничената сензибилизираност за оваа проблематика резултираат со тоа што значителен број пријавени случаи се отфрлаат со образложение дека не ги исполнуваат елементите на кривично дело. Дополнително, Јавното обвинителство ретко ја користи можноста да постапува по службена должност во вакви случаи, оценувајќи дека други кривични дела имаат повисок приоритет.

Иако соработката помеѓу Јавното обвинителство и полицијата се оценува како квалитетна, протокот на информации е бавен, а не постојат посебни протоколи или стандарди за координирано постапување во случаи на ДРБН. Ова дополнително влијае врз ефикасноста и навременоста на институционалниот одговор.

7. Заклучоци

Анализата на институционалната рамка и практиката на постапување во случаи на ДРБН во Република Северна Македонија укажува дека постои формално воспоставен систем за заштита од родово-базирано насилство, но неговата адаптација кон дигиталната димензија останува ограничена и недоволно систематизирана.

Иако институциите во најголем дел го препознаваат постоењето на дигитално родово-базираното насилство и неговата зачестеност, недостасува целосно усогласено разбирање на концептот и негово третирање како посебна форма на насилство. Во пракса, дигиталната компонента најчесто се инкорпорира во постоечките категории на психолошко или семејно насилство, без да се евидентира дигиталната димензија, што доведува до правна и оперативна нејасност.

Центрите за социјална работа претставуваат клучна точка на прв контакт за жртвите, но се соочуваат со недостаток на специјализирани обуки, јасни насоки за работа со дигитални докази и стандардизирани алатки за проценка на дигитален ризик. Иако проценката на ризик формално се спроведува во најголем дел од случаите, таа не секогаш ги зема предвид специфичните безбедносни ризици што произлегуваат од дигиталната изложеност. Недостатокот на техничка опрема и недоволната подготовка за зачувување на дигитални докази претставуваат дополнителен предизвик.

Полицијата располага со основни институционални механизми за справување со случаи на ДРБН, но нејзините капацитети се ограничени од недостиг на кадар, техничка опременост и специјализирана експертиза. Нееднаквоста во капацитетите помеѓу различните сектори, како и бавниот проток на информации со Јавното обвинителство, влијаат врз ефикасноста на постапките.

Во рамките на правосудниот систем, ДРБН сè уште не е доволно интегрирано во редовните програми за обука на јавните обвинители и судиите. Недостатокот од специјализирани знаења и родова сензибилизираност придонесува кон ограничено препознавање на ваквите случаи и кон нивно отфрлање поради формално-правни причини. Дополнително, ретко се користи можноста за постапување по службена должност.

Меѓуинституционалната соработка постои, но таа не е доволно структурирана и формализирана преку посебни протоколи за случаи на ДРБН. Недостигот од јасни

оперативни процедури и стандарди за координација придонесува кон различни практики и нееднаква заштита.

Особено загрижувачки е ризикот од секундарна виктимизација. Жртвите често се соочуваат со недоволно сензитивен пристап, недостиг од доверливи услови за пријава и недоволно брза институционална реакција. Дел од центрите не обезбедуваат целосен спектар на поддршка, а пристапот заснован на потребите на жртвата не е системски воспоставен.

Севкупно, системот располага со нормативна основа и институционална структура, но недостигаат специјализација, стандардизација, техничка подготвеност и континуирана едукација за да се обезбеди сеопфатен и ефективен одговор на дигиталното родово-базирано насилство.

8. Препораки

Со цел унапредување на институционалниот одговор и усогласување со европските и меѓународните стандарди, се предлагаат следните мерки:

1. Зајакнување на нормативната и стратешката рамка

Развивање јасна национална дефиниција и стратешки пристап кон дигиталното родово-базирано насилство како посебна аналитичка и оперативна категорија.

Унапредување на законската операционализација на заштитните мерки во случаи со дигитална компонента, со јасни насоки за нивна примена.

Усогласување на националните политики со стандардите од Директивата (ЕУ) 2024/1385 и Истанбулската конвенција.

2. Системска и задолжителна специјализирана обука

Воведување задолжителни и континуирани специјализирани обуки за вработените во центрите за социјална работа, полицијата, јавните обвинители и судиите.

Интегрирање на родовата димензија и пристапот заснован на потребите на жртвата во сите програми за обука.

Организирање заеднички мултисекторски обуки со цел подобрување на координацијата и разбирањето на улогите.

3. Стандардизација на постапувањето

Изработка на посебни оперативни протоколи за постапување во случаи на дигитално родово-базирано насилство.

Развивање стандардизирани алатки за проценка на дигитален ризик.

Утврдување јасни процедури за зачувување, обезбедување и управување со дигитални докази.

4. Зајакнување на техничките и човечките капацитети

Зголемување на бројот на стручни лица во полициските единици за компјутерски криминал и во истражните центри.

Обезбедување современа техничка опрема и софтверски лиценци за дигитална форензика.

Обезбедување посебни, доверливи простории за прием на жртви во сите релевантни институции.

5. Подобрување на меѓуинституционалната координација

Воспоставување формализирани механизми за брза размена на информации меѓу полицијата, обвинителството и центрите за социјална работа.

Развивање јасни рокови и дигитализирани системи за комуникација со цел намалување на административните одложувања.

Редовно следење и евалуација на примената на мултисекторскиот протокол.

6. Пристап заснован на правата и потребите на жртвата

Воспоставување стандарди за спречување на секундарна виктимизација.

Обезбедување родово-сензитивен и траума-информиран пристап во сите институции.

Проширување на достапноста на психолошка, правна и социјална поддршка, вклучително и преку соработка со граѓански организации.

7. Мониторинг и прибирање податоци

Воспоставување систем за собирање дезагрегирани податоци за случаи на дигитално родово-базирано насилство.

Редовно објавување извештаи за постапувањето и исходите од ваквите случаи.

Имплементацијата на овие препораки ќе овозможи постепена трансформација на постојниот систем од реактивен кон проактивен, со јасна специјализација и координиран одговор во согласност со европските стандарди и со потребите на жртвите.